

Rola literatury w rozwoju emocjonalnym dziecka w młodszym wieku szkolnym

Koniec wieku przedszkolnego i pierwsze lata pobytu w szkole są okresem szczególnie istotnym dla dalszego rozwoju dziecka. Dzieje się tak dlatego, że w społeczeństwach cywilizowanych, w których szkoła pełni wobec młodego pokolenia funkcje kształcące, przygotowujące do życia i pracy zawodowej, oraz w dużej mierze także opiekuńczo -wychowawcze, staje się ona dla dziecka od chwili wstąpienia do niej potężnym czynnikiem rozwoju¹.

Wprowadzenie dziecka w świat wiedzy rozpoczyna się w rodzinie. Tutaj dokonuje się kontakt słowny z otoczeniem, przekazywanie podstawowych wiadomości. Dopiero później włącza się w ten proces szkoła, która ma dostarczyć dziecku instrumentów wyboru w całej ofercie piśmienniczej². Dlatego tak ważny jest kontakt dziecka z literaturą piękną już od najmłodszych lat. Czytelnictwo jest potężnym czynnikiem pobudzającym sferę przeżyć estetycznych. Opanowanie umiejętności czytania umożliwia rozwój zainteresowań lekturą, której ulubiona tematyka zmienia się wraz z wiekiem. Pierwsze książki to zazwyczaj obrazki przedstawiające przedmioty znane z życia codziennego, z bliskiego otoczenia. Dziecko porównuje to, co widzi wokół siebie z obrazkami, stopniowo zaczyna rozumieć relacje między przedmiotem a rzeczywistością. Następnie pojawia się w książce akcja, powiązanie istniejących na obrazku przedmiotów w jedną całość, krótki tekst. Stopniowo historie stają się coraz dłuższe, pojawiają się nowe słowa, wyrażenia, pojęcia abstrakcyjne. Dochodzi tu do sytuacji, w której czytelnik ma do czynienia z zespołem znaków językowych kryjących pewien sens i nastawionych na wywołanie w jego świadomości określonego obrazu świata przedstawionego. To, co ma charakter ogólny i niedostatecznie określony w dziele literackim przybiera w czytaniu formę konkretną, zindywidualizowaną i w pełni uporządkowaną³. Obecnie przedstawie, w jaki sposób współczesne dzieci nawiązują kontakt z literaturą, (uwzględniając poszczególne fazy rozwoju młodszego wieku szkolnego).

Jak podaje L. Wołoszynowa⁴, w rozwoju myślenia u dzieci młodszych w wieku szkolnym można wydzielić wyraźnie dwie fazy. Pierwsza z nich obejmuje wiek 7-8 lat, druga lata 9-10. W pierwszej myślenie dziecka nie

¹ Lewandowska G. :Dziecko jako użytkownik informacji – „Poradnik bibliotekarza” 1994 nr 11/12 s. 13

² Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży. Red. Żebrowska M. Warszawa 1986, s. 522

³ Smużniak K. :Lektura szkolna jako przygotowanie do odbioru dzieła sztuki – „Życie Szkoły 1988 nr 3 s. 149

⁴ Wołoszynowa L.: Młodszy wiek szkolny w: „Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży”, red. M. Żebrowska s. 530

wykracza poza sfery konkretów, na których nie potrafi ono jednak dokonywać operacji. Bardzo intensywne w tej fazie rozwoju są przeżycia natury społecznej. Obserwacje czytelnictwa dzieci w klasie pierwszej i drugiej wskazują na to, że traktują one tekst literacki jako wzór zachowań społecznych bądź jako źródło informacji o świecie rzeczywistym. Należy pamiętać, że myślenie dzieci w młodszej wieku szkolnym nie wykracza poza zakres konkretnego. Również jako konkret traktują one przedstawione treści literackie. Dlatego utwory przedstawione dla pierwszej fazy wiekowej muszą uwzględniać obrazowe przedstawienie informacji, wąski zasób informacji merytorycznych i jednostkową akcję. Przykładem mogą tu być książki o zwierzętach np. „Czarna owieczka”, „Mały pingwin Pik – Pok”, „Puc, Bursztyn i goście” czy „Najmilszy”. Książki te stwarzają realistyczne portrety ludzi, zwierząt, które dają okazję do konfrontacji z doświadczeniami dzieci. Utwory te budzą również tolerancję („Czarna owieczka”). Ukazują problem życia w rodzinie, potrzebę współdziałania ludzi między sobą.

Podkreślają znaczenie wzajemnej życzliwości, wyrozumiałości, a także szczyrych kontaktów dzieci z dorosłymi. Młodsze dzieci traktują fikcję literacką niezwykle serio. Widzą w niej jakby, „przedłużenie istniejącej rzeczywistości”. Takie opowiadania o życiu szkoły, rodziny, wprowadzają dziecko w świat literatury będącej odbiciem życia⁵. Ukazują bohaterów podobnych do nich, przeżywających podobne sytuacje. Dzieci uświadamiają sobie fakt, iż poznawanie nowych literackich światów rozszerza możliwość obserwacji i oceny tego, co wokół nich się dzieje. To jedna z najważniejszych funkcji literatury. Inną funkcję, rozbudzającą wyobraźnię spełniają utwory baśniowe, opowieści fantastyczne. Można wymienić tu utwory - J. Papuzińskiej „Nasza mama czarodziejka”, „Babcia na jabłoni” M. Lobe czy „Baśnie” Andersena. Podczas lektury baśni utrwalają się pewne jednoznaczne motywy, które na stałe wchodzą do świadomości literackiej dzieci. Są to przedmioty magiczne – pierścień, lampa czy postacie literackie o wyolbrzymionych cechach – siłacze, krasnoludki. Kształtują się też pewne zachowania społeczne, przekonanie o tym, że dobro zostaje zawsze nagrodzone, zło przegrywa, szlachetność wygrywa. Zamykając tę część dotyczącą dzieci w wieku 7-8 lat można stwierdzić, że jest to okres, w którym dzieci wchodzi w zaczarowany świat książek. Książka ma budzić wiarę we własne siły, pogodne spojrzenie na życie. Ważne jest to, aby biblioteka pomagała w kształtowaniu wyborów czytelniczych, a więc tego, jakie książki podobają się dzieciom. Należy uświadomić sobie, co je interesuje, co nudzi, uszanować indywidualne gusty i sądy.

⁵ Ziółkowska – Sobecka M.: Wielobarwny świat szkolnych lektur (cz. I) - „Życie Szkoły” 1994 nr 10 s. 595

W drugiej fazie rozwojowej dzieci 9 - 10 lat zainteresowania literaturą koncentrują się na książkach przygodowych, podróżniczych, z elementami sensacji. Dziecko w tym wieku osiąga zdolność myślenia operacyjnego⁶. Zdaje sobie sprawę z treści czytanego tekstu. Potrafi wyodrębnić postaci i zdarzenia w utworach literackich. Dlatego książki przeznaczone dla tej grupy wiekowej mają dłuższą, często kilkuwatkową akcję. Utwory przeznaczone dla nich ukazują życie zespołów klasowych, jak np. *„Oto jest Kasia”* M. Jaworczakowej, czy *„Dzieci z Bullerbyn”* A. Lindgren. Książki te ukazują potrzebę kształtowania takich cech charakteru, które znajdują uznanie w grupie społecznej i nie wywołują konfliktów między jednostką a zbiorowością.

Dzieci w wieku 9 lat nie uznają już autorytetu dorosłych w sposób jednoznaczny, skłaniają się raczej do rzeczowej, nierzadko krytycznej oceny. Narastająca potrzeba obcowania i współdziałania z rówieśnikami prowadzi do tego, że zaczynają powodować się normami współżycia wytworzonymi i obowiązującymi w grupie. Następuje tu wzrost aktywności społecznej i rozwój umiejętności współżycia i współpracy w zespole. Sprawy rodzinne, przyjaźnie i drobne kłopoty życiowe często wiążą się ze zdobywaniem doświadczenia życiowego, tak jak w *„Awanturze o Basię”* K. Makuszyńskiego. Wielu autorów w sposób przystępny dla dzieci pomaga zmierzyć się zagadnieniami życia, takimi jak przyjaźń, wierność, miłość, śmierć, odmienność. Onajdziemy to w utworach – *„Jesień liścia Jasia”* L. Buscaglii czy *„O zajączku Filipie, który ze strachu dokonał wielkich czynów”* E. Zubrzyckiej oraz *„Mój młodszy brat”* M. Krajewskiej.

W tym przedziale wiekowym zaczynają się już pewne gusty czytelnicze; dziewczynki wolą książki o rodzinie, przyjaźni, a chłopcy książki akcji, przygodowe. Z wiekiem słabną zainteresowania zabawami tematycznymi i rysunkami, wzrastają majsterkowanie, kolekcjonerstwem. Wyraźnie uwidacznia się to w klasie III. Kształtowanie zainteresowań wiąże się ze zdolnościami dzieci. Dziecko interesuje się tym, ku czemu przejawia największe zainteresowania.

Zadaniem biblioteki może tu być podsuniecie dziecku lektury z ciekawym problemem, udzielenie niezbędnych wskazówek, które nie powinny jednak zniechęcać dziecka do samodzielnych poszukiwań. Powinno poznawać nowe książki, o wyższym poziomie trudności. Przy pomocy literatury pięknej można rozwinąć u dziecka wiele wartościowych cech osobistych i społecznych.

⁶ Przetacznik – Gierowska M., Makielo – Jarża G.: Psychologia rozwojowa i wychowawcza wieku dziecięcego. Warszawa 1985, s. 167

Wykorzystanie odpowiednich książek, zwłaszcza bajek ma pozytywny wpływ na dziecko⁷.

Możemy zaobserwować u niego pożądane reakcje, takie jak:

- wyzbycie się strachu i lęku,
- nabycie umiejętności nawiązywania serdecznych kontaktów z drugim człowiekiem,
- nauczenie się postępowania zgodnego z normami i zasadami akceptowanymi społecznie,
- zdobycie bogatego doświadczenia w mówieniu, słuchaniu innych i byciu słuchanym,
- poszerzenie wiedzy na temat wartości uniwersalnych,
- wyrażanie emocji, uczuć, spostrzeżeń w różnych formach działalności,
- podejmowanie samodzielnych działań twórczych w różnych dziedzinach aktywności.

W dobie konkurencji między środkami audiowizualnymi a książką należy pielęgnować stwierdzenie, **że książki nie zastąpi nic**. Do książki, jej bohatera, którego się polubi można ciągle powracać. Właściwe prezentowanie literatury, dostosowanie jej do rozwoju umysłowego dziecka powoduje, że wytwarza się u niego trwałe pragnienie kontaktu z literaturą. Oddziaływanie książki na psychikę dziecka jest wielostronne. Książka przekazuje wiedzę o świecie i ludziach, pobudza wyobraźnię, kształci postawy społeczne, uczucia. Przyczynia się do budowania charakteru i aktywnej postawy wobec rzeczywistości. Literatura wzbogaca język dzieci, ukazuje im piękno mowy polskiej. Właściwie dobrana i podsunęta we właściwym czasie uczyni z nich na stałe miłośników książki. Rola, jaką czytelnictwo odgrywa w formowaniu osobowości dziecka zmusza nas do stawiania sobie wielu zadań. Zatem każdy powinien spróbować wykorzystać słowa i historie zawarte w książkach jako formę niezwykle oddziaływania na pozytywne emocje lub eliminowanie niepożądanych zachowań.

Dziecięce marzenia zamknięte w książce rodzą radość, smutek, empatię, są lekiem na trudne, czasem nawet traumatyczne, sytuacje życiowe⁸.

Opracowanie - Jolanta Prawda, nauczyciel –
bibliotekarz ZSO – PSP w Wolanowie

⁷ Kubala – Kulpińska A.: Bajkoterapia – olbrzymia moc słów zaklęta w bajkach – Życie Szkoły” 2015 nr 5 s. 23

⁸ Kubala – Kulpińska A.: Bajkoterapia – olbrzymia moc słów zaklęta w bajkach – Życie Szkoły” 2015 nr 5 s. 22

LITERATURA:

1. Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży pod red. M. Żebrowskiej. Wyd.12. Warszawa: WSIP, 1986
2. Heska - Kwaśniewicz K.: Z problematyki upodobań czytelniczych dzieci sześciolletnich oraz uczniów klas I - III. Rekonesans badawczy – „Życie Szkoły" 1991 nr 3 s. 140-148
3. Jargiło G.: Zainteresowania czytelnicze dzieci – „Życie Szkoły" 1988 nr 7/8 s. 398 - 407
4. Kubala – Kulpińska A. : Bajkoterapia – olbrzymia moc słów zaklęta w bajkach – „Życie Szkoły" 2015 nr 5 s. 22 – 25
5. Lewandowicz G.: Dziecko i informacja w bibliotece – „Poradnik Bibliotekarza" 1991 nr 9 s. 11-13
6. Lewandowicz G.: Małe dziecko w bibliotece – „Poradnik Bibliotekarza" 1994 nr 2 s. 4 – 6
7. Przetacznik – Gierowska M., Makielo – Jarża G. Psychologia rozwojowa i wychowawcza wieku dziecięcego. Warszawa: PWN, 1985
8. Smużniak K.: Lektura szkolna jako przygotowanie do odbioru dzieła sztuki – „Życie Szkoły" 1988 nr 3 s. 148-157
9. Ziółkowska - Sobecka M.: Wielobarwny świat szkolnych lektur, (cz I) – „Życie Szkoły" 1994 nr 10 s. 591 - 597 ; (II) „Życie Szkoły" 1995 nr 1 s. 6 -11; (III) „Życie Szkoły" 1995 nr 2 s. 76-8